Presa literară românească din Basarabia şi fenomenul regionalismului

Lucia ŢURCANU

Dezvoltându-se în condiţii istorico-politice specifice, literatura română din Basarabia a avut ca reper, încă din perioada interbelică, regionalismul, un fenomen cultural ce presupunea promovarea spiritului autohton în vederea salvării naţionale. După Mihai Cimpoi, regionalismul este „un dat organic al fenomenului basarabean", iar revistele literare basarabene „au avut, în afară de obiectivul fundamental de a întreţine climatul cultural şi manifestarea activă a spiritului critic, şi sarcina de a acoperi golurile culturii româneşti şi a promova românismul. Profilul lor literar propriu-zis s-a conjugat, în virtutea unui asemenea fapt, cu un profil cultural universal care să includă studii sociologice, de istorie, etnofolclorice, teologice, filosofice menite să modeleze conştiinţa identităţii româneşti a basarabenilor, intrată în zodia înstrăinării"[1].

În 1937, Nicolae Costenco formula programatic ideea promovării unei mişcări literare regionaliste: „Numai tu, cel care simţi harul firesc şi putere de sus; numai tu, cel care judeci din dragoste şi loveşti cu mâna părintelui; numai tu, care te bucuri de bucuria fraţilor şi suferi de durerea tuturora; numai tu care ai primit altoiul cu sângerarea minţii şi inimii tale, numai tu eşti acel chemat să altoieşti la rândul tău; şi nu alţii. Iată de ce cer eu în Basarabia basarabeni: sufletul, obiceiurile, legile nescrise, gândul, bătaia inimii, graiul trebuie să se îmbine într-o desăvârşită armonie cu aceleaşi elemente ale norodului. Numai de aici va ieşi folosul"[2]. În paginile revistei „Viaţa Basarabiei" dar şi ale altor publicaţii interbelice, precum „Cuvânt moldovenesc", „Cuget moldovenesc", „Pagini basarabene", îşi va găsi materializare concepţia regionalistă asupra culturii. Autorii acestor reviste propagă literatura locală, având conştiinţa centrului, dar promovând, totodată, spiritul provinciei.

Regionalismul este interpretat, în literatura de specialitate, ca atitudine care tinde să creeze în diferite provincii ale unei ţări o activitate descentralizatoare, independentă de capitală, dar şi ca supraapreciere a unei provincii, patriotism local. Vasile Cotigă delimita, în 1938, trei tipuri de regionalism cultural: 1) „regionalism al ambiţioşilor şi nemulţumiţilor", care „confundă regiunea cu persoana lor"; 2) „regionalismul ca mentalitate sau regionalismul locului natal"; 3) „regionalismul de realităţi", interpretat ca „o salvare culturală"[3]. G. Călinescu, la rândul său, făcea distincţia între „regionalismul substanţial" şi „regionalismul filologic", definind acest fenomen drept „imposibilitate" a scriitorului „de a-şi însuşi o viziune centrală"[4].

---

[1] Mihai Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Chişinău, Arc, 1997, p. 95.
[2] Nicolae Costenco, *Necesitatea regionalismului cultural*, în „Viaţa Basarabiei", 1937, nr. 3-4, p.114.
[3] Vasile Cotigă, *Reflecţii asupra regionalismului cultural*, în „Viaţa Basarabiei", 1938, nr. 1-2, p. 82-83.
[4] G. Călinescu, *Despre literatura regionalistă în general*, în „Adevărul literar şi artistic", XVIII, seria a III-a, nr. 881, 24 octombrie 1937, p. 13.

BDD-V2418 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:37 UTC)

Ruptura de centru şi neputinţa de a-şi însuşi viziunea centrală constituie principala frustrare a artistului basarabean. Drept urmare, acesta se îndreaptă către valorile locale pentru a-şi regăsi identitatea etnică şi pentru a conserva aceste valori. Am putea distinge trei etape ale mişcării regionaliste în Basarabia.

1. Perioada interbelică, atunci când regionalismul însemna încercarea de a demonstra caracterul original al operelor de artă create în această regiune, un fel de „orgoliu regional”[5]. Revistele literare îndemnau la cultivarea, prin literatură, a spiritului autohtonist; promovau debutanţii, criteriul de selectare fiind în primul rând cel geografic (al apartenenţei regionale), mai puţin cel estetic; reclamau filosofia ţăranului şi insistau asupra „prinosului Basarabiei în literatura română”, subliniind că „Basarabia, cu toate greutăţile vremii prin care a trecut şi cu tot regimul de apăsare, de mai bine de o sută de ani sub Rusia ţaristă şi despotică, n-a fost un pământ sterp spiritualiceşte şi a rodit destulă holdă literară românească. Frântura neamului românesc, aşezată între Prut şi Nistru, a dat din sânul ei meşteri ai cuvântului scris româneşte, care a căutat să înfăţişeze provincia natală cu priveliştile ei pline de farmec, cu aşezările omeneşti de pe colinele, văile şi şesurile ei, cu gloata plugarilor moldoveni de prin sate şi cu amestecul de oameni de strânsură şi pripas de prin târgurile şi oraşele basarabene, cu obiceiurile, credinţele şi năzuinţele poporului de baştină, cu traiul claselor şi tagmelor şi cu zvâcnirile de viaţă ale unor suflete răsărite din mulţimea anonimă a locuitorilor pământului nostru”[6]. Aceste tendinţe sunt salutabile, dacă le interpretăm ca pe o modalitate de demonstrare a apartenenţei naţionale. Valorificat însă într-o perioadă în care literatura română a intrat în faza modernistă, acest regionalism devine, totuşi, şi o cauză a stagnării şi desincronizării literaturii române din Basarabia faţă de Centru. După cum menţionează Mihai Cimpoi, „regionalismul e unul din aspectele dialecticii afirmării unei literaturi, reprezentând un băţ cu două capete: el poate fi expresia culorii locale şi fondului arhetipal care zace în subliminarul conştiinţei fiecărui scriitor, dar şi expresia provincialismului ca o conştiinţă estetică primitivă, închisă în propriul orgoliu”[7].

2. Anii ’50-’90, când regionalismul devine, în Basarabia, modalitate (singura viabilă, se pare) de salvare naţională şi culturală. Revistelor „Cultura”, „Nistru”, „Orizontul” le revine rolul central în acţiunea de promovare a valorilor autohtone, a literaturii autentice, de conservare a limbii române literare. Regionalismul este acum o modalitate de păstrare a românismului. În acest context, anacronismul provocat de revenirea la folclor şi la literatura tradiţionalistă este justificat.

3. Perioada de după 1990, când regionalismul nu mai înseamnă modalitate de supravieţuire etnică, ci, mai degrabă, o readucere în prim-plan a „orgoliului regional”. Această perioadă ne interesează în mod special, deoarece poate fi atestată o mişcare regresivă în ceea ce priveşte procesul reintegrării literare/culturale.

După 1990, presa literară din Basarabia intră în procesul de democratizare şi descentralizare. Continuă să fie editate revistele „Literatura şi arta”, „Basarabia” (anterior „Nistru”); apar reviste noi: „Contrafort”, „Sud-Est” (astăzi, „Sud-Est cultural”), „Semn”; este reluată activitatea revistei „Viaţa Basarabiei”, după o sincopă de mai bine de jumătate de secol. Iniţial, unirea, reintegrarea literaturii române, constituiau principalele teme de dezbateri în paginile acestor reviste. „Contrafort”,

[5] *Ibidem.*
[6] Pan Halippa, *Prinosul Basarabiei în literatura română*, în „Viaţa Basarabiei”, 1940, nr. 4, p.85.
[7] Mihai Cimpoi, *op. cit*., p. 96.

BDD-V2418 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:37 UTC)

„Sud-Est", „Semn" şi „Viaţa Basarabiei" reuşesc, totuşi, să evite declarativismul şi festivismul, promovând colaborarea constructivă, în vederea integrării. Orientarea centripetă a publicaţiilor respective este evidentă: sunt angajaţi autori de pe ambele maluri ale Prutului; sunt iniţiate dezbateri vizând probleme comune ale celor două spaţii culturale româneşti; se face critică de întâmpinare ce se referă la cărţi româneşti, nu doar basarabene; se face cronica presei literare româneşti. La baza discernerii stă criteriul estetic.

În cazul revistei „Literatura şi arta" (singurul hebdomadar literar din Basarabia), situaţia este alta. Nu negăm românismul revistei sau rolul pe care l-a avut în mişcarea de deşteptare naţională. Dar atestăm, totuşi, o orientare regionalistă, o detaşare de centru, o tendinţă nedeclarată dar evidentă de a promova literatura regională. Este profesat un regionalism centrifug, ce presupune cantonarea cititorului în literatura locală şi privarea lui de posibilitatea de a se raporta la context, de a reconstitui întregul, urmărind procesul literar românesc contemporan în integritatea sa.

Am remarca, pentru început, patetismul revistei. Unirea, podul de flori, tricolorul, independenţa, starea limbii române sunt laitmotivele revistei; or, credem că mult mai eficientă ar fi înlocuirea festivismului cu acţiuni pragmatice, care ar presupune implicarea în dezbateri literare a scriitorilor din ambele spaţii româneşti.

Cu puţine excepţii, în revista „Literatura şi arta" semnează numai autori basarabeni: Nicolae Dabija, Ion Ciocanu, Iulian Filip, Iurie Colesnic, Andrei Hropotinschi, Mihail Dolgan, Gheorghe Ciocoi, Vlad Zbârciog ş.a. Mai prolifici în ceea ce priveşte promovarea pragmatică a românismului pe paginile revistei, sunt anii '90-'94, când apar interviuri cu Andrei Pleşu, Gheorghe Tomozei, D. R. Popescu, Octavian Paler, articole semnate de Ştefania Mincu, George Munteanu, Theodor Codreanu, studii referitoare la creaţia lui Ion Heliade Rădulescu, Vasile Alecsandri, Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, I. L. Caragiale, M.Sadoveanu, Nicolae Labiş, Ioan Alexandru. După 1994, regresia este tot mai vizibilă, regionalismul luând amploare. Relevantă este şi modalitatea de selectare a poeţilor pentru pagina de poezie. Apar cu cicluri de poezie Dumitru Matcovschi, Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Gheorghe Vodă, Nicolae Esinencu, Vasile Romanciuc, Anatol Codru, Lidia Codreanca etc. În aceeaşi perioadă '90-'94 sunt publicaţi mai des şi autori din Ţară: Adrian Păunescu (excesiv), Nichita Danilov, Mircea Dinescu, Ana Blandiana, Marta Petreu, Cezar Ivănescu, Paul Goma (cu un fragment din *Arta refugii*), Daniel Corbu, George Vulturescu. Realizând această statistică, observăm că „Literatura şi arta" oferă cititorului o imagine amputată a literaturii române. Revista preferă autorii autohtoni sau reprezentanţi ai tradiţionalismului şi neomodernismului, postmodernismul fiind contestat (cu vehemenţă în ultimii ani). Respingerea noului este o însuşire proprie atitudinii regionaliste.

Referindu-se la „spiritul critic" din Basarabia, Vitalie Ciobanu remarca: „Nu avem rubrici permanente de carte. Semnalările sunt sporadice şi irelevante. Inversarea raportului dintre foiletonistică şi incursiunile hermeneutice a dus la nefireasca precumpănire a articolelor «de sinteză», care ridică schelării axiologice, periclitate de fisuri neacoperite la timpul potrivit de cronici de întâmpinare. Aşa se face că nu ştim la ce etapă ne găsim: mai cantonăm într-un păşunism tardiv sau am şi început să

BDD-V2418 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:37 UTC)

adulmecăm miresmele postmoderniste?”[8] În această ordine de idei, revista „Literatura şi arta” pare să se complacă în ipostaza sa de reanimator al păşunismului, ea promovând mesianismul şi paseismul. Totodată, revista nu acordă atenție deosebită criticii de întâmpinare. Cronicile apar sporadic, majoritatea referindu-se la cărți ale autorilor basarabeni (Nicolae Vieru, Vasile Romanciuc, Călina Trifan, Dragoş Vicol, Nicolae Popa, Vasile Gârneț, Nicolae Rusu, Vlad Zbârciog, Nicolae Dabija, Anatol Ciocanu, Valeriu Matei, Dumitru Matcovschi). Lipsa consecvenței în domeniul criticii de întâmpinare, dar şi al semnalării presei literare, caracterul impresionist al articolelor, stilul emfatic – toate sunt mărci ale orientării regionaliste a revistei.

Săptămânalul „Literatura şi arta” trăieşte nostalgia Basarabiei interbelice: la rubrica *Publicații româneşti din Basarabia* (autor Sergiu Nucă) sunt prezentate reviste din Basarabia interbelică; frecvent apar articole referitoare la Basarabia interbelică (*Scriitori români pentru durerea Basarabiei*, *„Astra” în Basarabia interbelică*, *Blaga şi Basarabia*). Se încearcă astfel recuperarea unei frustrări, dar, drept efect, se produce declanşarea „complexului teritorialității”, ce presupune impunerea unor „frisoane compensatoare, care decretează modelele naționale (regionale, în cazul dat – n.n.) fiind superioare celor de la centru”[9].

Un alt însemn regionalist pe care ținem să-l remarcăm cu referire la revista „Literatura şi arta” este provincialismul polemicilor. Atestăm polemici reprezentative pentru ceea ce numim defularea complexului de inferioritate față de Centru. De exemplu, în nr. 25 din 1992 al revistei, în articolul *Cine mută Nistrul prin Bucureşti?!*, Andrei Hropotinschi afirmă despre „detractorul lui Grigore Vieru” Gheorghe Grigurcu: „Cunoscându-l bine (pe Gr. Vieru – n.n.) ca pe un patriot al românismului, mulți cititori ne întreabă uimiți cine este Gheorghe Grigurcu, dorind să afle şi altceva despre acest antiromân”.

Confundarea valorii estetice cu spiritul patriotic este specifică regionalismului.

Într-un articol consacrat problemelor generale ale regionalismului literar, Sergiu Pavlicencu observa: „Dacă prin literatura regională am putea înțelege, pur şi simplu, literatura legată de problematica unei regiuni ca obiect principal al zugrăvirii artistice, literatura regionalistă ar fi cea care, pe lângă trăsăturile regionale, propagă cu insistență ideile unui regionalism oarecare, idei centrifuge ale unor periferii, opuse celor centripete ale unei idei naționale. Prin urmare, regionalismul literar ar trebui considerat un fenomen conservator, reacționar, care se împotriveşte tendințelor fireşti, integratoare ale oricărei literaturi naționale”[10]. Evident, nu este întru totul cazul revistei „Literatura şi arta”; or, eforturile integratoare ale publicației nu pot fi negate. Cu toate acestea, se pare că, promovând preponderent literatura regională, „Literatura şi arta” stagnează procesul integrator, limitându-i cititorului accesul la literatura română de pe malul drept al Prutului.

[8] Vitalie Ciobanu, *Despre spirit critic în Basarabia. Frica de diferență*, Bucureşti, Editura Fundației Culturale Române, 1999, p. 95.
[9] Vitalie Ciobanu, *Complexele culturilor din Europa Centrală şi de Est şi integrarea europeană. Cazul Românesc. Valsul pe eşafod*, Chişinău, Cartier, 2001, p. 24.
[10] Sergiu Pavlicencu, *Regionalismul în literatură. Probleme generale,* în „Revista de lingvistică şi ştiință literară”, 1998, nr. 6, p. 12-13.

BDD-V2418 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:37 UTC)

Romanian Literary Press from Bessarabia and the Phenomenon of Regionalism

In this article, the regionalism is treated as a centrifugal attitude, which supposes the undeclared, but evident, tendency of some magazines from Bessarabia to promote the regional literature, contributing, in such a way, to the stagnation of the process of Romanian literature integration. Not the aesthetics of regionalism is important, but the manners of passing from the intense unionist feeling of the '90s to a "softer" communication with the Romanian literature in the country.

The author distinguishes two categories of literary magazines in Bessarabia. The first group includes the magazines that agree with the integration process of Romanian literature ("Contrafort", "Sud-Est cultural", and "Semn") and presents books and authors in accordance with the aesthetic criterion, not according to the geographical one. The second group includes the magazines which, through their tendency to present, first of all, the literary situation from Bessarabia, interpret somehow separately this segment of Romanian literature, and incompletely informs the interested in the contemporary literary process reader (for example, "Literatura şi Arta", the only weekly literary newspaper from Bessarabia).

BDD-V2418 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:37 UTC)